

УДК 327(53)

Ж. Б. Ігошина,

аспірантка кафедри міжнародних відносин

Інституту соціальних наук

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,

Французький б-р, 24/26, Одеса, 65058, Україна, тел.: 063 164 42 81

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВИМІРУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА АРАБЬСЬКОМУ СХОДІ

Стаття присвячена дослідженню впливу процесів глобалізації, що відбуваються на Близькому Сході, на розвиток арабських країн у розрізі інформаційного виміру глобалізації. Особливу увагу приділено висвітленню впливу Інтернет-мережі на трансформацію арабського суспільства та здобутків Об'єднаних Арабських Еміратів, Арабської Республіки Єгипет та Палестинської національної автономії в світлі процесів інформаційної глобалізації.

Ключові слова: глобалізація, арабські країни, інформаційно-комунікативні технології, Інтернет, кібер-тероризм.

Дослідження багатовимірних та суперечливих процесів глобалізації, що охопила майже весь світ, з кожним роком набуває все більшої актуальності. Новітні інформаційні технології, феномен Інтернету вивели світ на якісно новий рівень, коли боротьба за сфери впливу переходить у віртуальну площину. З поширенням процесів глобалізації наприкінці 1990-х років арабські країни на власному досвіді зіткнулися з позитивними і негативними аспектами її інформаційного виміру. Метою даної статті є дослідження впливу інформаційного виміру глобалізації на розвиток арабського регіону на сучасному етапі.

Фундамент статті заклали роботи як арабських, так і західних дослідників, а саме Віта Сіслера, Аделя Абдель-Садека, Кортні Радш, Інджі Аль-Кашефа, Халіда Рабаяха та інших, що дозволило автору скласти досить повне уявлення відносно проблематики дослідження. Під час написання статті були використані матеріали державної інформаційної служби Арабської Республіки Єгипет, стосовно інформаційного розвитку цієї країни в умовах глобалізації, ініціативи ООН «Інформаційні технології і комунікації для розвитку в арабському регіоні» (ICTDAR), прес-релізи арабської дослідницько-аналітичної та консалтингової компанії Arab Advisors Group.

Незважаючи на існування різних, іноді радикально протилежних, часто негативних підходів щодо сприйняття глобалізаційних процесів на Близькому Сході, арабське суспільство неспроможне ні відвернути, ні ігнорувати ці явища, а тому намагається призвичаїтися до них та використати для свого подальшого розвитку. Хоча за рівнем розвитку інформаційних технологій країни Арабського Сходу значно поступаються розвинутим країнам Півночі, з кожним роком проникнення Інтернету та цифрових технологій відчувається все сильніше. Згідно з результатами досліджень компанії TeleGeography, кількість Інтернет-користувачів на Близькому Сході зросла з 2005 р. більш ніж у 10 разів [1], збільшуючись в окремих країнах на 600 % (середньосвітова — до 300 %). У 2006 р. нараховувалось до 19 млн арабських Інтернет-користувачів,

або 10 % населення [2]. Проте станом на 2009 р. їх кількість різко зросла і, згідно з даними InternetWorldStats.com, в Єгипті становила 12, 568 млн, Сирії — 3,56 млн, Об'єднаних Арабських Еміратах — 2,92 млн, Йорданії — 1,5 млн, Лівані — 945 тис., Кувейті — 1млн, Ємені — 370 тис., Палестині — 355 тис. [3].

Поява Інтернету відкрила нові можливості різним колам арабського суспільства. Світове «павутиння» заповнило ісламські сайти з текстами з Корану, їх трактуванням різними он-лайн проповідниками, можливістю он-лайн «фатви» (молитви), що призвело до виникнення так званої «віртуальної мусульманської умми». Відсутність цензури в Інтернеті дала змогу існувати сайтам, що розміщували тексти досить вільного трактування Корану, викликаючи незадоволення консервативних ісламських кіл по всьому світові. Ряд мусульманських інститутів, включаючи каїрський університет Аль-Азхар, що вважається найстарішою установою з вивчення ісламу, заснували власні веб-сайти задля он-лайн відповіді «неісламським», на їх думку, сайтам [4]. Інтернет став новим інструментом у релігійному протистоянні сунітів та шіїтів. Представники обох течій ісламу систематично атакують сайти один одного, використовуючи хакерство як ефективний засіб релігійної боротьби. Хакерських атак зазнали Інтернет-сторінки верховного аятоли Іраку Алі Аль-Сістані та іранського аятоли Хомейні, загалом 77 шіїтських сайтів. Шіїти в свою чергу атакували близько 900 сунітських сайтів, серед яких опинилися веб-сайти муфтія Саудівської Аравії та групи видатних саудівських вчених [5]. Глобального поширення завдяки Інтернет-мережі набула діяльність радикальних ісламістських угруповань і терористичних організацій. Транснаціональні терористичні організації, включаючи «Аль-Каїду», використовують Інтернет не тільки для пропаганди своїх поглядів, але й для організації самих терористичних актів. Для підтримки зв'язку «Аль-Каїди» з «Хізбаллою» та «Хамас» були задіяні електронні дошки об'яв, електронна пошта та засоби інтерактивного спілкування. З появою кібертероризму з'явилося і поняття «електронний джихад». Кібератаки, націлені на комп'ютерні системи міністерств оборони, торговельних центрів та біржових ринків, несуть в собі не менш серйозну загрозу, а може й більшу, ніж теракти з використанням вибухівки, при цьому не потребуючи великих матеріальних витрат [6]. Складність виявлення та ліквідації мережевих центрів (веб-сайтів, доменів, серверів) є однією з головних причин успішного застосування Інтернет-технологій кібертерористами.

Можливості, які надає Інтернет, оцінили не тільки ісламісти, але й активна молодь та опозиційні арабські ЗМІ. Блоги, чати, електронні версії газет та журналів стали провідниками для висловлення альтернативного бачення існуючої політичної ситуації в регіоні. Он-лайн щоденники почали набувати популярності в 1998 р. і стали доступними для широкого загалу в 1999 р., коли компанія Pyra Labs розробила програмне забезпечення, яке дозволило публікувати он-лайн блоги, не потребуючи знання спеціальних програм або кодування. До кінця 1990-х рр. вести блоги арабською мовою було технічно дуже складно, але з початком нового тисячоліття відбувся прорив і в цьому питанні. Блогова платформа Blogspot надала можливість арабомовним користувачам Інтернету створювати власні блоги. Блогосфера дуже швидко стала інструментом боротьби громадян за свої демократичні права та свободи. Так, розвиткові блогосфери в Єгипті в значній мірі сприяло появлення політичного руху «Кіфайя», що з арабської перекладається як «досить!». За рухом «Кіфайя» потягнулися й інші опозиційні активістські рухи, створивши свої блоги. Новітні медіа платформи, такі як Twitter, Flickr та Facebook, дали новий поштовх розвиткові єгипетської блогосфери.

Кіберактивісти з їх допомогою надсилають повідомлення журналістам, іншим блогерам та правозахисним організаціям про свої арешти, порушення прав, борючись за свободу слова [7].

На думку чеського дослідника Віта Сіслера, значну роль у формуванні громадської думки, окрім Інтернет-мережі та електронних ЗМІ, почали відігравати відео-ігри, які у час цифрових технологій та глобалізації перетворюються в один із пануючих ЗМІ, що значно впливає на процес сприйняття та інтерпретації сучасних реалій. У той час як європейські та американські відео-ігри переважно представляють Близький Схід або у квазіісторичній манері, або як джерело виникнення тероризму, створюючи стереотипне сприйняття арабів як ворогів, відео-ігри арабського виробництва намагаються спростувати таке сприйняття, наділяючи персонажів своїх ігор гуманними рисами. Події 11 вересня 2001 р. значно вплинули на сценарії відео-ігор. Відео-ігри стали використовуватись задля просування позитивного іміджу американської армії, пояснення значення «Війни проти Тероризму» [8].

Виробництво відео-ігор в арабських країнах тільки на початку свого розвитку, тому більшість відео-ігор на арабському ринку представлена західним виробником та часто несе антиарабський та антиісламський зміст. Граючи в такі ігри, араби атакують власну культуру, релігію, спосіб життя. Через це, на думку виконавчого директора сирійської компанії «Афкар Медіа» Радвана Касмії, молодь, що грає в такі відео-ігри, почуває себе винною [9].

Однак було б хибно вважати, що відео-ігри арабського виробництва не несуть в собі пропаганди насильства та поділу на Своїх та Чужих. Так центральне Інтернет-бюро «Хізбалли» випустило в 2003 році гру під назвою «Аль-кувват аль-хаса» (в перекладі з арабської «частина особливого призначення»), присвячену боротьбі з ізраїльською окупацією південного Лівану та прославленню ролі «Хізбалли» в боротьбі з ізраїльською армією. З іншим підходом до теми самозображення підійшли розробники сирійської гри «Тахта аль-рамад» («Під попелом»). У грі розповідається про Першу Інтифаду, боротьбу палестинців за право на самовизначення. За задумом авторів «Тахта аль-рамад» є «закликом до встановлення справедливості та правди, запобігання агресії», мета якої повернути арабській молоді їх ідентичність, загублену західними медіа [10].

Темпи інформаційного розвитку арабського регіону в умовах глобалізації суттєво зросли за останні роки. Уряди арабських країн визнають ІКТ сектор одним з найбільш пріоритетних напрямків розвитку своїх економік. За даними дослідників The Arab Advisors Group, на вересень 2009 р. 11 арабських країн мають електронні урядові портали, а саме: Бахрейн, Єгипет, Йорданія, Кувейт, Ліван, Мавританія, Марокко, Катар, Саудівська Аравія, Сирія, Туніс та Об'єднані Арабські Емірати [11].

Ще одним феноменом, що набирає популярності в арабському регіоні з розвитком ІКТ є створення медіа-містечок — індустріальних осередків, де зосереджуються та функціонують медіа-компанії. Єгипетське Media Production City було першим медіа містечком, заснованим в арабському регіоні в 1997 р., за яким в 2001 р. на світ з'явилися Dubai Media City (Дубай, ОАЕ) та Jordan Media City (Йорданія). На сьогоднішній день в регіоні представлено вісім таких медіа-містечок, п'ять з яких знаходяться в Об'єднаних Арабських Еміратах та по одному в Єгипті, Йорданії та Омані [12].

Процеси глобалізації та лібералізації в арабських країнах дали новий поштовх розвитку радіомовлення. Найбільшу кількість урядових радіостанцій мають Алжир та

Об'єднані Арабські Емірати, в той час як в Палестинській автономії, Іраку та Лівані отримали розвиток приватні радіостанції, обігнавши за кількістю урядові. Одними з останніх до процесу лібералізації радіомовлення дійшли Лівія та Оман, провівши її тільки в 2006 р. [13].

Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) залишаються безсумнівним лідером в арабському регіоні в ІКТ вимірі. За статистичними даними різних авторитетних міжнародних організацій, таких як Всесвітній економічний форум, Всесвітній банк, Організація об'єднаних націй, ОАЕ посідають перше місце серед решти арабських держав за багатьма показниками ІКТ, а саме: індексом мережевої готовності, індексом розвитку ІКТ, пропускну здатністю міжнародного потенціалу Інтернет, важливістю ІКТ сектора для уряду, державними пріоритетами в галузі ІКТ, використанням ІКТ, Е-індексом готовності уряду, Web-індексом, кількістю телефонних ліній, показників мобільного проникнення, транзакційними послугами тощо [14]. ОАЕ проводять дуже прогресивну політику щодо розвитку ІКТ технологій. Уряд країни вбачає в ІКТ інфраструктурі вдалий сектор для зарубіжних інвестицій та диверсифікації економіки. Генеральна політика для телекомунікаційного сектора (GTP) на 2006—2010 рр. передбачає заснування регулятивних механізмів, просування нових технологій, збереження за ОАЕ регіонального лідерства з розвитку ІКТ, розвиток людського капіталу в секторі ІКТ, підтримку урядом досліджень в галузі ІКТ як на регіональному рівні, так і у співпраці з міжнародними академічними установами. На сьогоднішній день Дубай є провідним регіональним центром з прийняття та розвитку нових технологій в арабському регіоні. В 2000 році була заснована вільна зона TECOM (The Dubai Technology E-Commerce & Media Freezone), що включає в себе понад 650 компаній, працюючих в галузях телекомунікації, медіа та інформаційних технологій. В рамках TECOM були створені «Дубай Інтернет Сіті», «Дубай Медіа Сіті», «Дубайський Ідейний Оазис» та «Село знань» [15].

Амбіції збереження регіонального лідерства не тільки в політичній сфері, а й в площині відповідей на виклики глобалізації стали імпульсом для арабської республіки Єгипет у сфері розвитку ІКТ. Незважаючи на жорсткий політичний режим і брак демократичних свобод, про які вже згадувалося вище, треба відзначити, що Єгипет розробив досить активну політику розвитку індустрії мас-медіа. Саме Єгипет запустив перший арабський супутниковий телевізійний канал ще в 1990 р., а згодом і ще два канали Nilesat-1 в 1996 р. та Nilesat-2 в 2000 р. Завдяки інвестуванню у сферу сучасних технологій супутники транслюють 117 телевізійних каналів, 32 радіостанції та 1 інформаційний канал, що розповсюджує інформацію про Єгипет, особливості його цивілізаційного та культурного розвитку на весь світ [16].

Уряд Єгипту визнав ІКТ сектор одним з найважливіших складових національної економіки. В 2000 р. був сформульований головний план розвитку ІКТ з урахуванням всіх можливих викликів та можливостей для розвитку інформаційної економіки. Завдяки ініціативі інформаційного суспільства Єгипет за достатньо короткий час досяг значного прогресу в модернізації інфраструктури ІКТ. Так, єгипетська телекомунікаційна інфраструктура збільшила свої потужності в декілька разів. Якщо наприкінці 2001 р. дві приватні компанії мобільного зв'язку обслуговували близько 3,4 мільйона користувачів мобільних телефонів, то в 2007 р. ця цифра зросла до 16 мільйонів користувачів та з'явився новий мобільний оператор, що отримав ліцензію в 2006 р. Міністерством з комунікацій та інформаційних технологій Єгипту була розроблена спеціальна

Стратегія розвитку ІКТ на 2007—2010 рр. по трьох основних напрямках: реструктуризації ІКТ сектора, його подальшому розвитку та інноваціям. В рамках реструктуризації ІКТ сектору була проведена поштова реформа, створено національну телекомунікаційну регуляторну установу (NTRA), запроваджено WiMax технології; задля розвитку ІКТ сектора Єгипту було імплементовано чисельні програми з просування комп'ютерної грамотності, програми «нація-онлайн», «ПК в кожному домі», успішно розпочаті єгипетська освітня ініціатива, серія е-ініціатив з охорони здоров'я та діагностики [17].

Окремої уваги заслуговує розвиток ІКТ індустрії в Палестинській Національній Автономії. Пряма залежність від Ізраїлю обумовила контроль палестинського сектора ІКТ переважно ізраїльськими компаніями. Так, доступ до Інтернет-мережі в Палестині здійснюється через ізраїльський проксі-сервер, при цьому вартість палестинського трафіку втричі вища за ізраїльський, ринок мобільного зв'язку на 56 % контролюється Ізраїлем. Однак заснування міністерства телекомунікацій та інформаційних технологій привело до активізації та подальшого розвитку ІКТ в Палестині. Приватизація телекомунікаційного сектора в 1997 р. палестинською телекомунікаційною компанією Paltel дозволила збудувати цифрову мережу, з'єднавши Західний берег та Газу та запропонувати широке коло послуг, таких як стандартні фіксовані телефонні лінії, виділені лінії, цифрова мережа з інтегрованими послугами (ISDN), а з 2005 р. широко-смугові послуги передачі даних за допомогою ADSL технологій. В 2004 р. міністерством телекомунікацій та інформаційних технологій була розроблена Національна стратегія з розвитку ІКТ в Палестинській автономії для побудови палестинського інформаційного суспільства [18].

В розвитку ІКТ в арабському регіоні зацікавлена і світова спільнота. Про це свідчать численні проекти та програми, розроблені спеціально для арабських країн різними міжнародними організаціями та установами. Яскравим прикладом такої співпраці є ініціатива «Інформаційні технології і комунікації для розвитку в арабському регіоні» (ICTDAR) ООН, яку було започатковано в рамках регіональної програми розвитку ООН (UNDP Regional Program) в жовтні 2003 р. в Каїрі [19].

Отже, арабський регіон активно долучився до процесу будівництва інформаційного суспільства. Завдяки проникненню ІКТ в арабський регіон Інтернет-мережа, електронні ЗМІ та відео-ігри стали новими інструментами формування громадської думки. Хоча Інтернет надав можливості глобальному поширенню діяльності радикальних ісламістських угруповань та виникненню кібер-тероризму, «віртуальне звільнення» сприяє боротьбі за свободу слова та демократичні права в арабських країнах. Деякі арабські країни тільки на початку шляху розвитку ІКТ сектора, але в регіоні вже є успішний досвід ефективного використання ІКТ для диверсифікації економіки та залучення зарубіжних інвестицій.

Слід зазначити, що на сьогоднішній день розвиток ІКТ йде по багатьох напрямках за відчутної підтримки з боку арабських урядів на основі спеціально розроблених ІКТ стратегій. Для інформаційного розвитку арабського регіону безумовно важлива подальша співпраця з міжнародними організаціями та установами.

Література

1. Telecoms daily news //AME Info. — 2008. — 4 September // <http://www.ameinfo.com/news/telecoms/>

2. Hanouz D., Yousef T. Assessing Competitiveness in the Arab World: Strategies for Sustaining the Growth Momentum // Arab World Competitiveness Report. — World Economic Forum, 2008. — P. 5, 7—16.
3. Internet Usage in the Middle East // <http://www.internetworldstats.com/stats5.htm>
4. *El-Kashef Inji*. Islam dot com // <http://www.islamicity.com/AlAhram/20051014/default.htm>
5. *Sadeq Adel Abdel*. Internet Hacking between Sunnis and Shia: when politics manipulate religion // <http://www.acpss.ahram.org.eg/eng/ahram/2004/7/5/EGYP74.HTM>
6. *Куприенко Е. Е.* Интернет как инструмент террористических и экстремистских организаций // <http://www.iimes.ru/rus/stat/2005/03-10-05.htm>
7. *Radsch Courtney*. Core to Commonplace: The Evolution of Egypt's blogosphere // ArabMedia & Society, September 2008.
8. *Sisler Vit*. Representation and Self-Representation: Arabs and Muslims in Digital Games // <http://www.digital-islam.eu/article.do?articleId=1423>
9. *Sisler Vit*. Digital Arabs: Representation in Video Games // <http://www.digitalislam.eu/article.do?articleId=1704>
10. *Sisler Vit*. Representation and Self-Representation: Arabs and Muslims in Digital Games // <http://www.digitalislam.eu/article.do?articleId=1423>
11. e-Government on the march in the Arab World: 11 Arab countries have already launched e-Government portals // <http://www.arabadvisors.com/Pressers/presser-021209.htm>
12. Eight media cities serve the Arab World's media industry with more cities on the horizon. // <http://www.arabadvisors.com/Pressers/presser-011109.htm>
13. 346 FM radio stations broadcast in 18 Arab countries: Private FM radio stations constitute 48% of the total local stations // <http://www.arabadvisors.com/Pressers/presser-291009.htm>
14. UAE Rankings in Various International Studies // http://www.tra.gov.ae/UAE_rankings.php
15. *Peterson Jonathan D*. The Information & Communication Technology Landscape in the United Arab Emirates // <http://www1.american.edu/carmel/jp2450a/author.htm>
16. Egypt and the Cultural Globalization // www.sis.gov.eg/En/Pub/magazine/spring2003/110228000000000001.htm
17. Egypt's ICT Strategy 2007—2010 // <http://www.mcit.gov.eg/Brochures/Egypt-ICT-Strategy.pdf>
18. *Rabayah Khalid S., Awad Sami*. Creating an Information Society in Developing Countries. Lessons Learned from the Case of Palestine // <http://www.iimahd.ernet.in/egov/ifip/jun2009/khalid-rabayah.htm>
19. About ICTDAR. Background information // <http://www.ictdar.org/about.htm>

Ж. Б. Игошина

кафедра международных отношений

Институт социальных наук

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

Французский б-р, 24/26, Одесса, 65058, Украина

**НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ИНФОРМАЦИОННОГО ИЗМЕРЕНИЯ
ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА АРАБСКОМ ВОСТОКЕ**

Резюме

Статья посвящена исследованию влияния процессов глобализации, происходящих на Ближнем Востоке, на развитие арабских государств в разрезе информационного измерения глобализации. Особое внимание в статье уделено влиянию Интернет на трансформацию арабского общества и достижениям Объединенных Арабских Эмиратов, Арабской Республики Египет и Палестинской национальной автономии в свете процессов информационной глобализации.

Ключевые слова: глобализация, арабские государства, информационно-коммуникативные технологии, Интернет, кибер-терроризм.

Zhanna Igoshyna

Odessa Mechnikov National University

Institute of Social Sciences

International Relations Department

24/26 Frantsuzsky boulevard, Odessa, 65058, Ukraine

SOME ASPECTS OF INTERNATIONAL GLOBALIZATION IN THE ARAB EAST

Summary

The article is dedicated to the research of the influence of globalization processes occurring in the Middle East, the development of Arab States in the context of the informational dimension of globalization. Particular attention is paid to the influence of Internet on the transformation of Arab society and the achievements of the United Arab Emirates, the Arab Republic of Egypt and the Palestinian National Authority in the light of the informational processes of globalization.

Key words: globalization, the Arab States, Information and communication technologies, Internet, cyber-terrorism.